

УДК 316.35

В. Е. Шедяков

доктор соціологічних наук, кандидат економічних наук,
доцент, незалежний дослідник

МІФОТВОРЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЛОГІКИ ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Міф надає важливий для суспільства та людини інструментарій світосприйняття та світорозуміння. Нерівномірність, розірваність та несталість на індивідуальному та соціальному рівнях історичної пам'яті передбачає зміну ролі різних міфів в історичному процесі. Втім соціокультурні поля формуються навколо провідних символів і міфів, що забезпечує особистісні утягування та зацікавленість у характері та векторі міфотворення, підвищує значення діалектики процесів об'єктивізації-суб'єктивізації ціннісно-сміслових комплексів ресурсно-методологічними базами міфу. Міфотворення є суттєвою частиною індивідуальної та соціальної саморегуляції, його відсутність повністю не компенсується іншими. Цей механізм дає змогу задіяти додаткові (часто – вкрай ефективні) важелі впливу на дійсність. Особливо це може бути цікавим під час створення певних кластерів трансформацій, наріжних каменів майбутнього. Водночас міфотворення може стати провідником різномірних інформаційних вірусів, який дозволяє ефективне подолання критичного ставлення розуму.

Аналіз досліджень і публікацій. У статті використано розуміння ролі міфу у суспільстві в трактуваннях Р. Барта, К. Богданова, Н. Брагиної, Р. Галлямової, О. Лосева, Є. Мелетінського, С. Неклюдова, Г. Серебрякової, К. Хюбнера, Ю. Шатіна, положення ціннісно-культурної регуляції (саморегуляції), які базуються на дослідженнях В. Абаєва, Ф. А. фон Хайєка, К. Поппера, Х. Накамури тощо, напрацювання О. Донченко, Н. Наумова, Є. Суїменка, А. Щедрина. Концепція кластерів трансформацій враховує підходи І. Ансофа, М. Афанасьєва, Л. Берталанфі, У. Ешбі. Питання ціннісної адаптації під час форсованих змін розглядаються в контексті авторських пошуків та поглядів, що сформували В. Бакіров, Ю. Борисова, А. Камбур, Ю. Шайгородський. Значення соціальної пам'яті та історичної спадщини народу, його архетипів і генокодів для геостратегічних трансформацій розкривається на тлі досліджень, які здійснили Е. Афонін, В. Лозовий, Л. Нагорна, Я. Мельник.

Метою статті є розкриття міфотворення як суттєвого елемента, з одного боку, об'єктивних історичних процесів, що формують всесвітньо-історичні виклики, з іншого – як напряму соціального управління, який дозволяє оперативно відкликатися на них.

Впливаючи на світосприйняття, міфотворення стає міцним чинником підготовки та реалізації змін. **Вплив міфотворення на перебіг історичних процесів здійснюється у процесі підготування як середовища соціально-політичної творчості, так і точок концентрації (кластерів) концентрації змін: як реальних, так й ідеальних** [1–8]. Причому, якщо знижується тиск з одного боку соціально-політичного протистояння – посилюється з другого, слабшає один фактор – зростає роль інших. Фіксація кінцевого вектора трансформацій у процесі цього може суттєво відокремлювати основні дієві сили змін і утримувачів (безпосередніх та у довготривалій перспективі) головної вигоди від подій. У цілому історичне змагання вигравали держави, які спиралися на соціальні традиції і знахідки, акумулювали стійкість і здатність до пошуку, поєднували широке запозичення та культивування специфічних особливостей. Водночас, безумовно, вкрай важко, перебуваючи всередині самої тканини соціальних перетворень, визначити (причому не на мить і для окремої людини/групи, а з більш широких позицій), яка з гілок жива, а яка – мертва, де прогрес, а де – регрес. Отже, часто тупик у підсумку виявляється швидкокісним тунелем. Широко відомі прецеденти довгоочікуваних і досить продуманих ре-

форм зверху, які торпедувалися авангардизмом радикалів. Обраний у результаті стрибкоподібний шлях став дорогою втрат і розчарувань або у вигляді об'єктивно суттєво гіршої моделі того самого еволюційного розвитку, або в якості самої революційної ломки, яка залишає за собою згарища і розбрат. Тоді як «тихохідні» народи спокійно проживають в той же час чергові етапи суспільної трансформації, йдучи далеко вперед і зберігаючи національні ресурси. І хоч країни зі стабільними соціально-політичними системами легко впораються з подібними викликами саме для демократій, що розвиваються, вони можуть бути критичні. Однак екстрим і в політиці часто зовні виглядає мужнім і притягальним, зовсім не обов'язково будучи ефективним і конструктивним. Ще більш привабливим його часом представляють ангажовані ЗМІ. Втім кожен етап соціальної еволюції відкриває (разом із іншими) і потенційно оптимальний сценарій, який часто відкидається, інколи – і за самої діяльної участі «прогресивних» сил (які хочуть пришпорити історичний процес).

Водночас, як завжди під впливом складних подій посилюються соціальні загрози архаїзації й атомізації суспільного життя, ускладнюються можливості запуску ефективних синергетичних процесів підвищення стійкості й розвитку культурно-цивілізаційного світу. При цьому, щоб не втратити себе, мотиви дій повинні бути вище за власні безпосередні потреби. З одного боку, нова епоха створює умови для розгортання свободи, різноманітності, діалогу. З іншого боку, якщо відпущені часом можливості будуть прогаєні, у такий спосіб будуть лімітовані можливості наступного історичного розвитку. Вихід за кордони минулого «коридору свободи» може обернутися не тільки проривом до позитивних постіндустріальних перспектив, але й поверненням до соціального канібалізму та відлюдкуватості. Тому надзвичайно важливо бачити у наявних прогнізностях початок довгої та складної трансформації України в контексті глибоких загальносвітових змін. Їх аналіз дуже ускладнений через нестачу, фрагментарність і часто просто відсутність належного емпіричного матеріалу, але він є надзвичайно важливим для вироблення правильних стратегічних рішень.

Закономірність у міфотворенні пов'язана з втіленням ціннісно-сміслових комплексів [9–12]. Нетрадиційна, тобто раціонально сконструйована, система моралі на ділі часом виявляється основою для негативної моральної сили, поверненням до варварства, апологією інстинктів, розлюдненням життя. Феномен «ліберального мракобісся» з насадженням (за рахунок, перш за все, впровадження подвійних стандартів в оцінці процесів, духовно-ідеологічної агресії, відвертої неповаги і навіть презирства до опонентів, пересмікування фактів історії і сьогодення) культури осквернення минулого, особистої безвідповідальності, дестабування, підризу історичної пам'яті, осміяння минулого і міфічно-символьної дегероїзації, десакралізації і прямого руйнування опорних ціннісно-сміслових комплексів, що скріплюють культурно-цивілізаційний світ і забезпечують його самоідентичність. При цьому розповзається не тільки держава, але й тканина соціальності, сама громадськість [13–17]. Навпаки, базові ціннісно-сміслові комплекси забезпечують інтеграцію інтересів, консолідацію за можливого максимуму свободи для кожного. І втілюється знання не стільки у фактах і думках, скільки в звичках і традиціях, навичках і інтуїції, що передаються під час взаємодії людей і народів. Засоби культури і мистецтва концентрують ціннісно-сміслові комплекси кожного народу, у яких перемижуються рівні світоглядні, ідеоло-

гічні та побутові, інструментальні. Традиції, зафіксовані в пам'ятках попередніх епох, – така сама форма народного багатства, як і грубо матеріальні його частини. Критично важливо, щоб країна не була (зокрема, для олігархів) лише місцем отримання прибутку. Водночас смислові ієрархії, закладені в історичній пам'яті, предметах духовної та матеріальної культури, фіксуються і в мовній системі. Таким чином, загальнокультурні ознаки стають важливішими за генетичні особливості, що надають задатки сутнісних сил людини. Навіть більше, щоб стати і квітучим, суспільство зобов'язане культивувати відповідні ціннісно-смислові комплекси. Навпаки, формування ієрархій, орієнтованих на приземлені завдання виживання, консервують розшарування, відсталість, злидні. Отже, суто культурні посилюють багатосторонні соціетальні сліdstва. До сьогодні історія вже досить повно проявила відносні переваги та недоліки різних моделей суспільного устрою, їх можливості (зокрема, господарські та управлінсько-організаційні) в різних умовах.

Характерно, що історична пам'ять містить і передає систематизовані, верифіковані реальні факти і наслідки, тоді як пам'ять соціальна зберігає і поширює також і міфично-символьні форми, легенди, чутки, безпосередньо формуючи масову буденну свідомість й особливості менталітету всього народу. Соціальна пам'ять взагалі структурно неоднорідна, селективна та тенденційна, включає різні ціннісні (професійні, урбаністські, загальнонародні тощо) орієнтації. Вона циклічна та поєднує в кожний момент інтерес до окремих періодів минулого із забуванням інших. Вона вкрай динамічна (вже сьогодні, наприклад, є значні відмінності у ставленні до різноманітних історичних постатей, до СРСР і РФ у людей старшого віку і підлітків) і схильна до символізму. Глибина освоєння та впливовості соціальної пам'яті, в чому визначаються станом культури мас, характером і особливостями її суб'єктів та об'єктів, соціально-економічним станом суспільства.

Причому на базі провідних ціннісно-смислових комплексів та історичної пам'яті формуються й довготривалі хвилі розвитку, й короткострокові цикли модернізації, а також визначаються та коректуються й форми забезпечення продуктивної соціальної згоди. Тільки зовнішнім чином підстави Real Politik та розгляду ціннісно-смислових комплексів культурно-цивілізаційних світів протилежні та взаємодоповнювані як об'єктивні і суб'єктивні пласти вивчення логіки здійснення суспільних змін та формування стратегічних трендів. Втім під час використання методології м'якої сили, непрямих дій, гнучкої влади саме опора на ціннісно-смислові комплекси і дозволяє досягати поставлених завдань, використовуючи укупі як раціональні, так і ірраціональні методи, обходячи пастки критичизму, ефективно інтегруючи, складає в управлінських композиціях якісно різні ресурсні бази та підходи [18–21]. Отже, потрібно бачити й історичні особливості розвитку ціннісно-смислових комплексів нашого культурно-цивілізаційного світу. Наприклад, якщо європейський процес активного формування ціннісно-смислових комплексів був практично завершений у XIX ст., то в Україні цей процес ще триває, суттєво доповнюючи мотиваційний арсенал. Сьогодні, зокрема, відчуття правильності, гідності та суспільної корисності дій, що базується на ціннісно-смислових комплексах та історичної пам'яті, – могутній стимул учинків. Тому зростають можливості стратегічного керування діями людини, соціальними відносинами та процесами за допомогою інформаційних впливів через формування та конкуренцію смислів, прийомми гнучкого управління, механізми смисло- та міфотворення. Це – неминучий елемент стратегії боротьби за майбутнє, особливо важливий для гібридних зон як територій активної культурно-цивілізаційної дифузії. І, безумовно, наше минуле дає відповіді на багато запитань в нашому сьогоденні та майбутньому. Щоб їх відчувати, необхідно культивувати не готовність здаватися на милість усе новим хвилям ідеологічної моди, а, навпаки, серйозне та дбайливе став-

лення до нашого історичного досвіду, ретельне вивчення форм соціальної творчості, нашої спільної спадщини. Це допомагає зберігати і закріплювати як знання, так і самі напрацювання найбільш плідних в нашому середовищі організаційних моделей і систем суспільної практики. Відповідно, з розуміння особливостей завдань для різних форм та етапів визначаються пріоритети в оптимізації грошової політики, домінуючі моделі науки, освіти, промисловості, плідні шляхи трансформації комплексу регуляторної політики, методології та ресурсів ціноутворення.

Як чинник соціально-політичних трансформацій міфотворення може ініціювати/підтримати і позитивні, і негативні суспільні мутації. Факти дозволяють різну інтерпретацію та можуть групуватися у різноманітні кластери залежно від великого діапазону об'єктивних та суб'єктивних чинників. Мерехтіння та гіпертекстуальність фактів забезпечує потенційну можливість їх використання в зовсім різних контекстах. Наприклад, дорелігійне, релігійне та пострелігійне соціетальне середовище міфотворення змінює діапазон його тиску та перелік його найбільш ефективних каналів. Причому духовно-моральний прогрес усе помітніше відстає від техніко-технологічного. Під личиною емансипації індивіда проступає звільнення не кращих інстинктів та розлюднення самого життя. Як і в природі, у світі духовному трапляється особлива пахощами пороку і вульгарна приниженість чесноти. На певних видах зла і духовного здичавіння часто розквітають деякі духовні цінності. Так, з одного боку, гуманістичність може часом відвертати людину від небес, акцентувати увагу на зручності життя, обнадіювати землею. З іншого боку, на ґрунті безвір'я в навколишніх може проростати віра та любов до «світу горного». Втім визнані «святі» соціально можуть належати і до партії, гуманістично неправої. І тут той самий потужний зв'язок добра і зла виступає в спектрі надособистісних соціокультурних комунікацій. Якщо НТП є очевидним, то ривок у духовно-моральній сфері ще чекає людство – або зростання розриву між ними згубить усіх. Утім життєдіяльність людини та суспільства субординує міфи, виокреслюючи базові, що визначають ідентичність, генкоди культури та головні, які вбудовують ієрархії інших. **Отже, формується міцна основа для реалізації шляхом міфотворення ціннісних регуляцій;** базові міфи забезпечують цілісність фундаментального рівня міфотворення, головні – актуального. З одного боку, їх взаємодія формує цілісне світосприйняття, з іншого – кінцевий вектор трансформацій уявленнь та дій/бездіяльності. На їх основі зростає похідна: вторинна, третинна тощо – міфотворчість.

Міфотворення здійснюється як стихійно, так і цілеспрямовано (відповідно до стратегічного управління соціокультурними процесами та духовним виробництвом), поєднуючи площину різноманіття тенденцій, що можуть та мають управлятися або самоуправляються та не управляються взагалі. Причому сьогодні задалегідь плюральне середовище постмодерну готує основу для розвитку технологій стимулювання бажаних трансформацій шляхом використання м'якої влади, гнучкого управління, насамперед, в інформаційній сфері. Як цілісність міфічне засвоєння дійсності стає проекцією і майбутнього, і минулого в сучасність. Отже, як теоретичне дослідження, так і практичне задіяння відповідного апарату потребує інструментарію футуродіагностики та проектування (зокрема, ресурсно-методологічних баз форсайту). Однак розуміння логіки змін як «завершеного» знання завжди запізнюються, і для цивілізації, що їх виробила, часто вже не є необхідним. І справа не тільки в тому, що сова богині мудрості звичайно затримується, а в самому факті самовиявлення цілей в основному вже після їх вичерпання. У самому процесі вони невидні. Мета повно та достовірно виявляється у зупиненого, мертвого. Живий процес, як правило, поза цілями. І водночас тільки нерозвинений об'єкт несе свою методологію окремо, тоді як більш досконалі структури включають методологію

всередину себе. Подібним чином у тваринному світі тіло найпростіших тварин, у яких скелет зовні, можна легко відокремити від кістяка (равлик, черепаха); у вищих же тварин скелет всередині, він не виявляється. Так і власне логічний метод у стратегічному управлінні: то вже не потрібний, то недосконалий. І в будь-якому випадку він не застосується безпосередньо до необробленого емпіричного матеріалу та вимагає спеціальних теоретичних понять. Він придатний швидше під час вироблення способу розуміння фактів. Коли метод застосовується як щось, явним чином відмінне від матеріалу (предмета), він ще не розвинений, безсилий. У разі спроби виділити метод у чистому вигляді, дослідники отримують щось інше, суть же його вловлюється в кожному випадку окремо й лише разом з іманентним йому розвитком конкретного предмета. Так що, як тільки суспільствознавча наука шляхом теоретичної критики доводиться до стану, коли її можна уявити логічно, матеріал починає жити власним життям без необхідності в спеціальному методі і методології «вмирає» в предметі. У цілому ж що ретельніше здійснена робота, то непомітнішим є метод. Тобто коли методологія досягає розквіту, вона вмирає, втрачає своє існування поза теорією й практикою суспільних перетворень, інтересів у розгортанні суспільно значущих протиріч.

Методологія суспільних перетворень із часом змінюється. Успіх соціальних трансформацій вимагає іманентності часу застосовуваного методу стратегії і тактики, його перебування в самому змісті предмета суспільствознавства, так що метод розвивається відповідно до змісту, застосування ж його багаторівневе і поза ієрархією. Перехід до постмодерну серйозно змінює структури розвитку, вимагає переоцінки ресурсної бази та вектора змін. Відповідно до трансформацій, що відбуваються, втрачається довіра до логіки, як колись до русалок і лісовиків. Причому торжество інформації – вже не попереду, а позаду: рух від обміну товарами через обмін інформацією до обміну здібностями вже виявив за інформаційними засобами вираження їхню підставу – розмаїття творчих здібностей людини. Реалізується обертання основи, коли результат фіксується у формах досягнення єдності предмета і методу, маючи своїм змістом критику як складову сутності теоретичного ставлення до фактів історичного розвитку. Таким чином, теоретична критика – це якраз первісна форма розв'язання суперечності між предметом і методом із перевагою методу. Вона нетотожна морально-практичному ставленню до дійсності, оскільки не здатна до знімаючої (що включає) критики. Причому готовність до пошуку свого поза заданим зовнішньою техноструктурою шаблоном стає додатковим козирем у конкурентному протистоянні. Навіть більше, успішне використання особливостей постмодерної культури вдається швидше організаціям і державам, що обростають сонмом різних слабкоструктурованих, але ефективних утворень.

Час також кардинально змінив ресурсну базу проведення трансформацій і забезпечення стабільності. Водночас найчастіше важливо вміти не намагатися нав'язувати своє, а робити його привабливим, використовуючи суспільне різноманіття для захисту своїх інтересів. Поглиблення і розширення масштабів різноманітних аспектів загальної кризи: соціального, фінансового, виробничого тощо – стає найважливішою умовою продовження життєдіяльності західно-християнської цивілізації в її (пост)сучасній суспільно-історичній формі. Відповідно, ціна збереження цієї моделі – поширення рис глобальної кризи. Водночас можливості постмодерну аж ніяк не вичерпуються погрозами контрмодерну, хоч і можуть зірватися в них, зокрема, через помилковість поєднання стратегії, тактики та оперативного мистецтва трансформацій. Вичерпання лінійної логіки посилює різоманітні процеси. Втім альтернативний звичному характер їхньої природи часом інтерпретується як усього лише парадоксальність сприйняття. Тим часом баланс можливостей та загроз суспільному розвитку трансформується. Навіть характер протидіючих сил громадян-

ських війн став іншим, вони теж глобалізуються, наприклад, інколи справжнім оплотом путчів у різних державах (що чітко має вигляд «масовки») стають міжнародні банди найманих ландскнехтів, які кочують з країни в країну. Водночас процес звикання до життя як вистави, перформансу: танців, пісень, ігор, мітингів, – це і відвикання від «прісної» продуктивної праці (у тому числі розумової). Тим часом, отримуючи навички путчиста, важко стати відповідальним громадянином країни, що розвивається. Ця та подібні особливості суспільного устрою і політичного режиму вимагають широкого використання для аналізу причин зсуву соціальної дійсності і більш-менш перспективні початки не тільки формаційного, але й цивілізаційного інструментарію.

Причому стріла історії летить дедалі швидше: трансформації дедалі стрімкіші. І саме періоди максимального наростання розгулу не тільки природних, а й соціальних стихій містять потенціал катастрофічного зламу рівноваги і руйнування гармонійного стану суспільного балансу. Згасання ж найважливіших ознак соціальності корелює з назріванням соціальних катаклізмів стратегічного значення (за деякими спостереженнями, тісно пов'язаних з природними). Відповідно, нині науковою методологією обґрунтовано неефективність для прийняття та здійснення стратегій «розірваного» отримання знань про ситуацію, коли її різні сторони вивчаються ізольовано одна від іншої, а теоретичний синтез для створення подання на основі отриманих окремо знань про нього відкладається на час після осмислення та систематизації аналітиком. Отже, необхідно змінити традиційний підхід наукових досліджень і вимоги до обробки та організації отриманого стратегічного рівня знання. Причому методи, розвинені в одній сфері діяльності, можуть ефективно застосовуватися в зовсім іншій: існує безліч форм раціональності, які не зводяться один до одного. Застосування ж у підготовці та здійсненні управлінських композицій науковою методологією дає змогу відокремити головне від другорядного, закономірне від випадкового, забезпечуючи правильне розуміння суті процесів і тенденцій, а також точну оцінку можливості впливу на них із прогнозованим результатом. Навпаки, «простенька» наука результативно може виявитися лише ситуативно, збиваючись на загальновідомі факти і пропонуючи нехитрі стратегії. Отже, велике значення для проведення стратегічного аналізу має організація мислення, його налаштування на операційному, наочному рівнях і власне рівні рефлексії. Рефлексія як осмислення суб'єктом власної пошукової активності є основою зрілої методології. Саме кардинальна різниця між свідомістю науковим (рефлексивним) і різноманітними варіантами донаукового дає змогу реагувати на причини явищ і на процеси, а не їх прояву. Основними орієнтирами тут є три рівні існування: минуле (попередні стани), майбутнє (напрямок розвитку) і сьогодення (функціонування), яке постає постійно змінним моментом між минулим і майбутнім.

Методологія стратегічних впливів значимо трансформується зі зміною суспільства та його складових частин. Однак застарювання в цих умовах колишніх організаційних схем і необхідність відмови від упереджень для підвищення ефективності влади та управління зовсім не означають, зрозуміло, відмови від проектної діяльності як такої, у тому числі під час оптимізації інформаційного впливу на населення. Водночас, оцінюючи можливості застосування методології, увесь час доводиться враховувати рухливість суспільних очікувань. Втім і соціальні ролі нині найчастіше формуються в процесах, де присутній широкий діапазон нерутинних завдань і немає сталості процедур. Вивчення ж комбінацій віртуального середовища груп населення дає можливість у згорнутому, символічному (і при цьому також інтуїтивно сприймаємо) вигляді представити складні реальні процеси так, щоб їх параметри були доступними і для візуального аналізу.

Під час створення стратегії важливо дослідний рух до розуміння процесу збагачувати знаннями можливостей

практичного врахування особливостей моменту. Тобто з позиції методології залучення до аналізу максимально широкого кола явищ із визначенням їх правильного співвідношення, специфіки та функцій кожного з них передбачає сходження від абстрактного до конкретного. І здійснюється воно не із зовнішнім доповненням його подальшою стадією зворотного руху (від конкретного до абстрактного), а під час включення в кожен його момент особливостей останнього. Водночас розвиток наукової теорії та практики (у тому числі – суспільствознавства) тісно взаємопов'язані. Причому вимоги до якості їх взаємозбагачення посилюються, а роль наукового рівня підготовки впливу для трансформації дійсності підвищується. Додаткова ж актуальність аналізу можливостей потенціалу науки при цьому пов'язана як з посиленням об'єктивного запиту практики (зокрема, завданнями винаходів безперервних організаційних знахідок, креативу), так і зі специфікою постсучасної методології, яка, з одного боку, намагається інтегрувати принципово різні наукові підходи, з іншого боку – повинна зберегти відмінність раціональних шляхів побудови стратегій (і, зокрема, інформаційних впливів в її рамках) від «замилування очей» апеляцій до непізнаних практик, надлюдських та екстрасенсорних впливів та інших варіантів шахрайства. Втім, на відміну від науки класичної, яка різко розділяла розум та інтуїцію, раціональне та ірраціональне, теоретичне та емпіричне, наукове і повсякденне, постнекласична наука налаштована на сприйняття та роботу саме зі стохастичною, катастрофічною, слабкопрогнозуємою та малокерованою, парадоксальною інформацією про ситуацію, яка часто має нелінійний характер, що з'єднує процеси циклічні та нециклічні. Проте апеляції до слідування емпіриці і до «передових інтерпретацій» методології можуть приховувати як невігластво, так і спроби маніпуляції.

У цій ситуації критично важливим, з одного боку, може бути підтримка балансу між використанням науково-методологічних інновацій, що виводять за межі стандартних поглядів, а з іншого – зі збереженням достовірності рекомендацій практики. Відповідно, зміна суспільних ідеалів із позицій ціннісного виміру буття, культивування різноманіття світогляду, відкритості свідомості спрацювали як певна інтелектуальна передумова нового входження у суспільне життя різноманітних ірраціональних чинників соціальної дійсності. Отже, можливості раціональності – структури зі своїми особливостями і законами, що диктують деякі елементи методу пізнання і використання перетворених форм, зараз для використання в соціальних технологіях трансформації подвійно обмежені: і як такі, і умовами різомічності суспільного розвитку. Звідси – принципова локалізація раціонально організованого мислення у конструюванні дійсності, його явне самообмеження. Тому сьогоднішня практика намагається інтегрувати методи раціональні та ірраціональні. Однак саме умови, які зараз створилися, підштовхують до широкого жонглювання громадською думкою і створення популярних політичних спекуляцій. Так, важливо розрізняти використовувані за принципом «чорного ящика» (невизначні, але дієві) шляхи вирішення проблем і хитку суміш достовірного з ілюзорним: якщо на перше можна спиратися, то друге завідомо є ненадійним.

При цьому створена можливість більш гнучкого і м'якого відображення в стратегії на наявність аномальних соціально-економічних явищ і периферійних культур. Закріплюються принципово різні структури. Внутрішні цінності і глибоко індивідуальні смисли, підходи і погляди чисельно невеликих груп набувають звучання на макрорівнях, а то й агресивно нав'язуються всім. Багато соціальних тенденцій все ще формуються, інші важко розпізнати в морі порожніх закономірностей і фактів. Об'єктивується соціальна потреба у забороні на насильницьке маніпулювання інноваціями навіть аутсайдерського типу, на руйнування навіть контркультурних логік: нова епоха створює свої культурні світи, де є місце всім. Творчість

стає не тільки ідеально загальним, а й реально загальним процесом.

Ефективною методологією створення та здійснення стратегій у цій ситуації стає аж ніяк не спроба культуртрегерського перенесення чужих шаблонів, «модернізації насильно» (результати якої завідомо затратні, неміцні та змінюються ходом історії в подальшому), а підбір прогресивних форм наявних звичок і традицій, «вписування» їх у контекст змін. Водночас досвід переконливо доводить, що набагато продуктивніше не намагатися переламати ситуацію, йдучи врозріз з об'єктивними процесами, а використовувати їх енергетику на свою користь. Давно відомо: щоб змусити когось діяти відповідно до своїх бажань, діяти в своїх інтересах, його можна попросити, змусити або маніпулювати ним, зацікавивши в потрібній поведінці (дії або бездіяльності), доказати привабливість цих вчинків. Таким чином, оптимальною є методологія, націлена на використання провідних світоглядних установок людини, за якої за рахунок близькості до системоутворюючих ціннісних і смислових підходів інформаційний вплив здатний долати бар'єри критичності та запускати механізми самопереконання. При цьому найчастіше виграш – наслідок саме подолання штучних обмежень та творчого використання конкретної специфіки обставин протистояння.

Таким чином, епоха створює умови розширення діапазону ресурсних баз і зміни методології використання стратегій, які орієнтовані не стільки на участь у виснажливому інформаційному протистоянні і «контрпропаганді», скільки на взаємодію в потоці подій, де кожен не має повноти інформації і залежить від дій інших акторів-контрагентів. Конфронтаційний настрій лише допомагає формуванню і закріпленню у відповідь також ворожої реакції, вимагає додаткових зусиль для нав'язування своєї стратегії; дія породжує протидію. Таким чином, трансформуються уявлення щодо агресивних дій, форм і їх доцільності. Збройне протистояння взагалі перестає бути суттєвою рисою війни, навіть більше – ефективним методом боротьби. Взагалі якщо вас вдалося втягнути в стан агресії, значить, ви вже програли. Виграш – за «організатором», який втручається і визначальним чином впливає на процеси, стосунки, поведінку людей. Відповідно, майстерність сценарного планування у створенні управлінських композицій має забезпечити оптимізацію використання наявної ресурсної бази і підстрахування (заміщення) недоброякісних елементів, а також тих, що виходять із ладу. Тому гнучкість, пластичність – необхідність забезпечення успішної суспільної місії в умовах соціальної еkleктики, яка швидко трансформуються. Під час створення стратегій інформаційних впливів, зокрема, важливо розуміти, що трансформація думок може будуватися за принципом сконцентрованих або розсіяних, еволюційних або революційних змін, системних або фрагментарних, цілеспрямованих або хаотично-випадкових, довготривалих або короткострокових, змістовних або формальних, довірчих або маніпулятивних. Використання різноспрямованих сил і соціальних можливостей може передбачати орієнтацію на гнучке поєднання ресурсів соціальної дійсності і механізмів м'якої і жорсткої влади в рамках «smart power» (розумної влади) з використанням діапазону впливів, прямо не спрямованих виключно на боротьбу за голоси. У цій ситуації для успішного проведення своєї чергової модернізації та ефективного використання соціальної творчості як її найважливішого чинника, регіон має культивувати механізми не «зобов'язувати», а захоплювати, зацікавлювати. Відповідно, для організації форм інформаційної активності необхідно визначитися з її спрямованістю, каналами, об'єктами та суб'єктами. У цій ситуації для успіху не обов'язково кожного разу потрібен новий проект; люди, готові до участі в ньому; відповідна організаційна структура. Необхідність переходу від звичного раніше адміністрування до інноваційно-синергетичного управління веде при цьому до заміни «жорстких» соціальних технологій «м'якими». Проте «м'який» вплив передбачає визнання суб'єктивності, неповноти і внутріш-

ньою обмеженості уявленнь кожного. Відповідно, організація застосування ефективних технологій «м'якого» впливу вимагає адекватних інфраструктур. При цьому навіть ситуативний вплив, оснований на реакції на соціетальні зміни, які не можна передбачити, має містити заздалегідь підготовлені моделі впливу.

Таким чином, за дією закону нерівномірності історичного розвитку часто перебуває накопичення малопомітних, але вкрай чутливих надалі процесів та явищ, які часто тісно пов'язані з реалізацією ціннісно-сміслових комплексів у міфотворенні.

Причому лідерські групи Заходу і Сходу виявили свої принципи, пріоритети і цінності, задали для себе грань між світом «горнім» і «дольнім». Деградуєча частина периферії виступає об'єктом маніпулювання, а не суб'єктом історії. Різниця потенціалів концентрується в напівпериферійних зонах і на межі культурно-цивілізаційних світів, саме тут формуються можливості найбільш несподіваних, але далекодіючих мутацій постсучасності, причому як негативних, так і позитивних. Отже, сьогодні актуалізується історичний вибір: нація – творець або споживач, самоцінність народу країни або існування в якості обслуги. Саме навколо цього має формуватися стратегія розвитку зі своїм стратегічним дизайном і відповідними формами ефективного управління. Проте забезпечення довгострокової конкурентоспроможності національного проекту розвитку передбачає, що кожна країна має ретельно узгоджувати пріоритети зі ступенем зрілості внутрішніх реформ. Без корінної модернізації суспільство та економіка завжди будуть під загрозою кризи. Водночас основи та можливості звичних форм модернізації (насамперед, індустріального зразка) в багатьох елементах вичерпані. Крім того, перспективні ніші суттєво змінилися. Необхідно враховувати і закритість для нашої країни низки інноваційних напрямів внаслідок їх високої витратності. Переформування культурних світів дає можливість різних комбінацій, акультурації та діалогу.

У цій ситуації немовбито теоретично ангажовані проблеми обертаються своїми практичними боками, пов'язаними з намаганням вирішення завдань озброєння нашої держави більш досконалим апаратом вивчення діапазону впливу на тенденції, що не тільки вже реалізуються, але й зароджуються. Навпаки, новий антиінтелектуалізм з його апологетикою прагматизму та емпіризму то шукає ресурси самовиправдання, то агресивно намагається нав'язати своє висприйняття суспільству, вступаючи в протиріччя з об'єктивною необхідністю формування суспільства знань та використання його можливостей.

Притому для України використання соціетальних моделей рефлексивної модернізації ускладнено не тільки поєднанням руху постіндустріального та пострадянського, але й специфічними викликами світового масштабу. Перший з них – ідеологія споживацтва як наслідок неолібералізму на глобальному рівні зламала ціннісну налаштованість пуританства. Етика наполегливої праці, слугування Ділу трансформується на завдання легкого збагачення. Другий виклик – відчуження держави від основної маси народу на тлі серйозних внутрішніх і зовнішніх проблем. Третій – глобалізація розламає національні об'єднання на різнопрофільні регіони. Водночас практичне здійснення переорієнтації економіки від паразитування на сировинній базі країни до акцентування наукоємних виробництв галузей високого ступеня переробки потребує не тільки фінансового маневру, але й відповідних соціально-політичних змін. Коли дійсно кардинально змінюються умови, то необхідно розвиватися усій регулятивній системі.

Врешті-решт, саме навколо цього, вочевидь, має формуватися стратегія розвитку зі стратегічним дизайном і формами ефективного управління. Від цього залежать пріоритети розвитку, вимоги до якості вирішення окремих питань, обмеження та підходи. Водночас від обраних засобів буде реально залежати досягнута мета. Конкретне місце країни в геостратегічних пасьянсах – функція, насамперед, від здо-

буття трьох точок опори: загальноцивілізаційних тенденцій і цінностей (раціональна бюрократія, максимізація прибутку, ринок, віра); ознак суспільства, що розвивається; власної духовної основи модернізації. Всяка модернізація має риси класичного зразка – вестернізації. Але глибина проникнення його в інструментальні та світоглядні цінності, функціональні та сутнісні елементи соціетальної моделі варіюється. Причому в умовах змін у тенденціях постіндустріалізації соціетальні стратегія і тактика дій мають бути мобільними, гнучкими, сприйнятливими до усього передового, бути здатними до розвитку та прогресу. До того ж шляхи забезпечення успіху можуть бути вельми різноманітними та самобутніми. Отже, ефективним є вивчення та аналіз логіки появи ідеї певної інституції або механізму, а не автоматично запозичення вдалої у конкретному середовищі схеми.

При цьому час прискореної (форсованої) модернізації, як правило, передбачає вміння здійснювати соціетальний маневр власними силами, якому (на певному етапі трансформації) може заважати занадто високий ступінь відкритості зовнішнім процесам. Суттєво в цьому контексті, що нинішній розрив у рівнях розвитку домінуючих країн і країн, що відстають, такий, що шанси останніх зводяться в основному лише до отримання статусу обслуговуючої економіки. Водночас для деяких елементів господарської структури саме закритість і є чинником фіксації відсталості. Баланс «відкритості» і «закритості», можливостей (пост)ринкового механізму і державного впливу передбачає форми поєднання енергії приватної праці та підприємництва з гнучким державним регулюванням. Налаштування тактики державного управління ще раз нагадує про наявність трьох головних вимірів: забезпечення індивідуальних свобод і прав людини, підйом соціально-економічного добробуту та політичної свідомості. Ці напрями взаємопов'язані, при цьому, наприклад, високий рівень вкладень в освіту і професійну підготовку, науку, охорону здоров'я і соціальне забезпечення працівників – невід'ємна риса перетворення людського потенціалу в людський фактор, а також його розширене відтворення.

Отже, під час підготовки та здійснення трансформацій потрібно пам'ятати: безглуздо намагатися вибудувати стратегію на протистоянні внутрішній логіці подій. Життя все одно буде текти у властивому для нього напрямку. Потрібно не заважати цьому, а прибирати перешкоди на шляху – і готувати вигідні русла подій. Інакше кажучи, стимулювання бажаних трансформацій (у поведінці, відносинах, процесах), а не спроби «вести навмисно та не вважаючи на перепони» шляхом директивного управління (вимог діяти лише так, як визначено) стає найбільш ефективним напрямом управлінського впливу під час реалізації (пост)сучасних технологій реалізації завдань суспільної тактики та стратегії. Втім розмежування методологій утопічних і поелементних соціальних технік відкриває перспективи визначення реальних меж можливостей адміністративних, економічних та соціальних рішень у суспільному організмі. Але саме виявлення меж і є гарантією здібності в їхніх рамках досягати позитивних ефектів – у збереженні нормативної якості або спрямованого нарощування бажаних властивостей і станів. Стратегія суспільних перетворень реалізується завдяки тактиці соціально значущих дій. При цьому, зрозуміло, засоби впливу істотно трансформують дерево цілей, створюючи кластери позитивних і негативних ризиків. Так, у разі спроб командного управління множаться соціальні відносини, що заперечують результативність численних втілень однозначних моделей. Однозначність причинно-наслідкових зв'язків (модель «дерева») давно переросла в модель «куща» (що характеризує соціетальність, яка виросла до багатфакторності) і «ризому» стохастичного стану соціальності, де сплетені найхимерніші поєднання логіки буття. Кожний напрям може стати коренем, вузлом нового розвитку.

На нашу думку, перспективи подальших досліджень на цьому напрямі пов'язані з аналізом взаємовпливу динамік міфу та засобів соціальної комунікації.

Література

1. Манойло А.В. Технології несилевого разрешення сучасних конфліктів / А.В. Манойло [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.manoylo-a.v.-tehnologii-nesilovogo-razresheniya-sovremennyh-konfliktov.doc>.
2. Шедяков В.Є. Регулювання інформаційних відносин в комплексі засобів модернізації соціально-інформаційних систем / В.Є. Шедяков // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – 2012. – № 2(14). – С. 101–105.
3. Шедяков В.Є. Информационные воздействия в периоды избирательных кампаний Украины (1991–2012): стратегии, технологии, инновации / [В.Є. Шедяков, Д.Д. Попов, Л.Ф. Гаврилова]; под общ. ред. П.Д. Морозова. – К. : Преса України, 2012. – 152 с.
4. Шедяков В.Є. Соціальна творчість та інноваційність стратегічного управління / В.Є. Шедяков // Політичний менеджмент. – 2013. – № 1–2 (57–58). – С. 42–51.
5. Волковский Н.Л. История информационных войн : в 2 ч. / Н.Л. Волковский. – СПб. : Изд-во «Полигон», 2003. – Ч. 2. – 736 с.
6. Лимнатис Н.Г. Манипулирование: сущность, проявления, пути снятия / Н.Г. Лимнатис. – М. : Экон. демократия, 2000. – 216 с.
7. Шедяков В.Є. Міфічно-символьні конструкції в здійсненні інформаційних впливів на основі ресурсної бази м'якої влади / В.Є. Шедяков // Гілея. – 2013. – № 72(5). – С. 781–787.
8. Шедяков В.Є. Міфічність розвитку contra використання міфу з метою розвитку / В.Є. Шедяков // Мультиверсум. – 2013. – № 3(121). – С. 21–30.
9. Шедяков В.Є. Аксиологія постсучасного міфу як чинниксоціокультурного антропогенезу / В.Є. Шедяков // Сучасна українська політика. – 2013. – Вип. 28. – С. 348–358.
10. Серебрякова Г.В. Процесс ценностного управления / Г.В. Серебрякова, И.В. Незамайкин. – М. : Lambert Academic Publishing, 2013. – 380 с.
11. Шедяков В.Є. Життєві цінності населення в контексті перспектив модернізації країни / В.Є. Шедяков // Соціальна психологія. – 2012. – № 1–2. – С. 11–20.
12. Шедяков В.Є. Ценностно-смысловые комплексы культурно-цивилизационного мира в контексте стратегии подготовки и реализации ответов на вызовы времени / В.Є. Шедяков // ВУЗ. XXI век. – Ч. 1. – 2014. – № 2(45). – С. 81–89; Ч. 2. – 2014. – № 3(46). – С. 153–165.
13. Брагина Н.Г. Память в языке и культуре / Н.Г. Брагина. – М. : Языки славянских культур, 2007. – 520 с.
14. Келле В.Ж. Культура истории. Методологические заметки / В.Ж. Келле // Новая и новейшая история. – 2006. – № 1. – С. 23–32.
15. Нагорна Л. Исторична культура: концепт, інформаційний ресурс, рефлексивний потенціал / Лариса Нагорна. – К. : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2014. – 382 с.
16. Камбур А. Соціокультурні детермінанти функціонування ціннісної сфери в сучасному українському суспільстві / А. Камбур // Релігія та Соціум. – 2013. – № 3–4 (11–12). – С. 194–201.
17. Режабек Е.Я. Когнитивная культурология / Е.Я. Режабек, А.А. Филагова. – СПб. : Алетей, 2010. – 316 с.
18. Кравченко И.И. Власть и общество / И.И. Кравченко // Власть: Очерки современной политической философии Запада / отв. ред. В.В. Мшвениерадзе. – М. : Наука, 1989. – С. 37–64.
19. Ледаев В. Г. Власть: концептуальный анализ / В.Г. Ледаев. – М. : РОССПЭН, 2001. – 384 с.
20. Шедяков В.Є. Стратегічне управління модернізацією соціальних відносин / В.Є. Шедяков // Соціальна психологія. – 2009. – № 1(33). – С. 85–92.
21. Шедяков В.Є. Формирование умного общества и расширение оснований контрманипулятивных практик /

В.Є. Шедяков // Час вибору: виклики інформаційної епохи / заг. ред. О.А. Івакіна, Д.В. Яковлева. – Одеса : Гельветика, 2016. – С. 196–216.

Анотація

Шедяков В. Є. Міфотворення в контексті здійснення логіки історичного процесу. – Стаття.

Міфотворення досліджено, з одного боку, як суттєвий елемент об'єктивних історичних процесів, що формують всесвітньо-історичні виклики, з іншого – як напрям суспільної регуляції/саморегуляції, який дає можливість оперативно відкликатися на них. Впливаючи на світосприйняття, міфотворення стає міцним чинником підготовки та реалізації змін. Як чинник соціально-політичних трансформацій міфотворення може ініціювати/підтримати і позитивні, і негативні суспільні мутації. Причому якщо знижується тиск з одного боку соціально-політичного протистояння, то посилюється з другого, слабшає один фактор – зростає роль інших. Фіксація кінцевого вектора трансформацій у процесі цього може суттєво розмежувати основні дієві сили змін і утримувачів (безпосередніх та у довготривалій перспективі) головної вигоди від подій.

Ключові слова: міф, міфотворення, міфотворчість, історичний процес, розвиток, соціетальне управління.

Аннотация

Шедяков В. Е. Создание мифов в контексте осуществления логики исторического процесса. – Статья.

Создание мифов исследуется, с одной стороны, в качестве существенного элемента объективных исторических процессов, формирующих всемирно-исторические вызовы, с другой – как направление общественной регуляции/саморегуляции, которое позволяет оперативно откликаться на них. Влияя на мировоззрение, создание мифов становится мощным фактором подготовки и реализации изменений. Как фактор социально-политических трансформаций создание мифов может инициировать/поддержать и положительные, и отрицательные общественные мутации. Причем если снижается давление с одной стороны социально-политического противостояния, то усиливается с другой, ослабевает один фактор – возрастает роль других. Фиксация конечного вектора трансформации в процессе этого может существенно разделить основные действующие силы изменений и держателей (непосредственных и в долгосрочной перспективе) главной выгоды от событий.

Ключевые слова: миф, создание мифов, мифотворчество, исторический процесс, развитие, социетальное управление.

Summary

Shedyakov V. E. Myths-making in the context of the logic of the historical process. – Article.

Myths-making is explored, on the one hand, as an essential element of objective historical processes that shape the world-historical challenges, on the other, – as a direct of society's regulation/self-regulation, which allows quickly respond to them. Acting on outlook, myths-making becoming a strong factor in the preparation and realization of changes. As a factor of social and political transformations myths-making is able to initiate/maintain both positive and negative social mutations. Moreover, if the reduced pressure on one side of social and political confrontation – is enhanced on the other, weakening one factor – the role of others. Fixing the final vector transformations in the process is able significantly separate major effective force of change from basic holders (directly and in long term perspective), the main benefit from the events.

Key words: myth, myths-making, creation of myths, historical process, development, society-scale management.